

Groene criminologie en veiligheidszorg – Editoriaal

Janine Janssen, Lieselot Bisschop, Philippe de Baets & Tim Boekhout van Solinge

Oog voor het milieu

Sinds de jaren zestig staan milieuproblemen steeds prominenter op de agenda van internationale organisaties zoals de Verenigde Naties. Het rapport *The limits to growth: a global challenge* (1972) van de Club van Rome wees ruim veertig jaar geleden al op de wereldwijde risico's die verbonden waren aan de uitputting van natuurlijke hulpbronnen (Meadows, Randers & Meadows, 2004). De gevolgen van de giframp in Bhopal (1984) of de explosie van een kernreactor in Tsjernobyl (1986) maakten duidelijk dat moderne technologie risico's van een eerder ongekende omvang met zich meebrachten (Beck, 1992). Pas in de jaren tachtig en negentig werd milieu echt een onderwerp van beleid in de nasleep van diverse milieurampen en -schandalen. Dit leidde ook tot het ontstaan van een diversiteit aan internationale milieuafspraken en -conventies. Vandaag is milieu niet louter een thema dat zich tot ecologie of biologie beperkt, maar wordt door overheden, bedrijven en non-gouvernementele organisaties (ngo's) over de aanpak van klimaatverandering gedebatteerd. Zelfs op de meest recente G7 top werden klimaatafspraken op de tafel gelegd.

Sinds het begin van de 21e eeuw is milieu zelfs een veiligheidsthema geworden met verschillende dimensies. Dit gaat zowel om milieucriminaliteit en milieuregulering als een bredere interpretatie van veiligheid, bijvoorbeeld dat klimaatverandering bestaande veiligheidsbedreigingen kan verergeren, zoals meermaals is besproken in de VN-Veiligheidsraad. In dergelijke bredere interpretatie verwijzen milieuproblemen naar verontreiniging, verlies aan biodiversiteit, uitbuiting en uitputting van natuurlijke rijkdommen, waaronder ook het verlies aan koolstof(opslag) als gevolg van ontbossing. Dit is een veiligheidsthema omdat de schaarste aan natuurlijke rijkdommen (bv. drinkbaar water maar evenzeer olie of hout) en de gevolgen van de klimaatverandering (bv. stijgende zeespiegel, droogte, migratie) conflicten kunnen veroorzaken of versterken die ook voor landen een veiligheidsprobleem vormen. Natuurlijke rijkdommen – denk in dit verband niet alleen aan delfstoffen maar ook bedreigde planten en dieren – waren de voorbije decennia reeds de inzet van vele conflicten, vooral in ontwikkelingslanden (Bannon & Collier, 2003). Regionale oorlogen zoals bijvoorbeeld de *Great African War* in het Grote Merengebied blijven erdoor aanslepen (Van Reybrouck, 2010) terwijl terroristische groepen zoals de *Lords Resistance Army* (LRA) en *Al-Shabab* hun operaties met illegale handel in die natuurlijke rijkdommen financieren (Vira & Ewing, 2014).

Introductie van de term 'groene criminologie'

Milieucriminaliteit is criminaliteit die het milieu schaadt (McLaughlin & Muncie 2006, 146-147). Dit verwijst naar de schade aan ecosystemen, mensen en andere dieren veroorzaakt door schadelijke activiteiten van individuele burgers, bedrijven en overheden. Dit omvat misbruik, uitbuiting en monopolisering van ecosystemen en natuurlijke rijkdommen zoals water, lucht, planten en dieren; industriële vervuiling van aarde, lucht en water en illegale transporten van (schadelijk) afval. Deze opsomming is niet limitatief.

Criminologie heeft lange tijd de studie van milieucriminaliteit en milieuregulering genegeerd. Op die manier werd een beperkt beeld van actuele criminaliteit opgehangen (Halsey, 2004; South, 1998). Het was Lynch die in 1990 voor het eerst wees op het belang van een kritisch criminologische studie van milieuschade en daarmee was de term 'groene criminologie' geboren. In de laatste 20 jaar is milieu stilaan deel uit gaan maken van de criminologische onderzoeksagenda, maar de aandacht en dus de zogenaamde 'vergroening' van de criminologie is nog steeds beperkt, net zoals het ook lange tijd was voor witteboordencriminaliteit (Lynch, 2013).

Groene criminologie bestudeert enerzijds een aantal fenomenen van milieucriminaliteit zoals milieuvervuiling, afvalsmokkel, vernietiging en aantasting van ecosystemen, dierenmishandeling of smokkel in bedreigde dieren. De studies verwijzen dan naar de schade die optreedt (wie slachtoffers is) en wat de oorzaken zijn van deze criminaliteitsfenomenen. Anderzijds besteedt de groene criminologie ook aandacht aan de aanpak van deze types milieucriminaliteit. Dit omvat zowel de aanpak door overheidsactoren (politie, justitie, administraties) als de rol die gespeeld wordt door ngo's, burgers en bedrijven in de preventie van en controle op milieucriminaliteit en -schade. In dit Cahier proberen we dit spectrum aan thema's eveneens te omvatten.

Relevantie voor de veiligheidszorg

Een gezonde leefomgeving is in het belang van mensen, dieren en het voortbestaan van de planeet. In die zin raakt aandacht voor onze leefomgeving ook de veiligheidszorg in Nederland en België. Nu hebben veel vraagstukken op het gebied van de groene criminaliteit een internationaal karakter: denk in dit verband maar eens aan de vraag naar ivoor, hout of goedkope vormen van afvalverwerking. Productie- en consumptieprocessen in Nederland en België bepalen dus mee de markt voor dit soort producten en diensten. Dat maakt een lokale aanpak van groene criminaliteit essentieel, samen met internationale preventie- en controle. Het komt er met andere woorden op neer dat ook wanneer het fenomenen betreft die zich op het eerste zicht ver van ons bed afspelen – wellicht zelfs op een ander continent – we toch ook hier verantwoordelijkheid dragen.

Milieucriminaliteit is vaak transnationaal wat betreft slachtoffers en daders. Het is ook een onderwerp waar veel beleidsvorming en strafbaarstelling bovennationaal plaatsvindt zoals binnen de Europese Unie of Verenigde Naties. Er zijn ontzettend veel multilaterale verdragen die met milieu te maken hebben, zoals bijvoorbeeld het Verdrag van Bazel inzake de beheersing van de grensoverschrijdende overbrenging van gevaarlijke afvalstoffen en de verwijdering ervan of de CITES, Conventie over de Internationale handel in Bedreigde Soorten. De illegale handel in dieren en hout is sedert enkele jaren zelfs prominent op de agenda komen te staan bij de *United National Office on Drugs and Crime* (UNODC). In 2013, bestempelde de UNODC dit immers als zware criminaliteit en erkende volmondig de betrokkenheid van diverse transnationale vormen van georganiseerde criminaliteit bij de illegale handel in dieren en bosproducten. Deze erkenning biedt mogelijkheden voor een betere wetshandhaving en internationale samenwerking. Toch kunnen hier ook kritische kanttekeningen bij geplaatst worden. De voorbije jaren werd terecht meer aandacht besteed aan de internationale dimensie van deze problematiek en werden in verhouding veel financiële middelen besteed aan conferenties die vaak uitmondde in ambitieuze beleidsverklaringen die ruim weerklank vonden. Toch bleek de impact ervan op het terrein veeleer erg bescheiden

zoals bijvoorbeeld het geval was met de *London Declaration on Illegal Wildlife Trade* in 2014. Hoewel deze verklaring werd onderschreven door 46 landen en 11 internationale organisaties¹ vertaalde zich dit bijvoorbeeld niet in een substantiële verbetering van de opleiding, uitrusting en verloning van parkwachters die in de frontlinies opereren om bedreigde diersoorten zoals tijgers, olifanten en neushoorns te beschermen.

Bij veiligheidszorg wordt al snel gedacht aan politie, justitie en andere overheidsinstellingen zoals inspectiediensten, administraties en douane. In dit Cahier, trekken we daarbij de lijn ook door en bekijken hoe milieucriminaliteit juridisch wordt opgevolgd, zij het strafrechtelijk dan wel bestuursrechtelijk. Bij de aanpak van dit soort criminaliteit zijn het echter, naast de politie, dikwijls ook niet-politionele actoren zoals ngo's die een rol spelen in de aanpak en bovenal de preventie (Gosling, Reitano & Shaw, 2014; Banks *et al.*, 2008). Veel milieuschade is ook inherent verbonden met potentieel vervuilende bedrijfsactiviteiten en dus speelt de zelfregulering door bedrijven en sectororganisaties een belangrijke preventieve rol. Op het vlak van milieu verschuift de focus daarom steeds meer naar een combinatie van overheden, bedrijven en ngo's die samen een oplossing zoeken, zowel proactief als reactief. Dit Cahier focust daarom ook op de rol die door deze niet-politionele en niet-gouvernementele organisaties wordt gespeeld.

Methoden en technieken

Voor de preventie en controle van milieucriminaliteit en -schade zijn specifieke methoden en technieken relevant. Een aantal ervan behoren tot het traditionele arsenaal aan methoden die door overheden worden gebruikt voor de opsporing van smokkelwaar. Denk daarbij aan de steekproefsgewijze controles van transportgoederen zoals bijvoorbeeld bagage op luchthavens of containers in havens. Net zoals dit voor drugs of wapens gebeurt, is dit ook relevant voor het opsporen van illegale handel in dieren en planten of afval.

Een tweede meer traditionele politionele methode is de informatie-uitwisseling tussen diensten en landen over milieucriminaliteit. Het is immers vaak zo dat stukjes informatie bij een waaier van administraties en (politie)diensten verspreid zitten, bovendien vaak over landsgrenzen heen, en het pas bij het samenbrengen van die puzzelstukjes mogelijk is om een effectieve aanpak mogelijk te maken. Interpol (2013) verwijst in dit verband bijvoorbeeld naar de zogenaamde *National Environmental Security Task Forces* (NEST) die *intelligence led policing* mogelijk maken. In Engeland is dit bijvoorbeeld reeds succesvol gebleken voor de aanpak van afvalsmokkel door hun milieu-inspectie (*Environment Agency*) (Gibbs, McGarrell & Sullivan, 2015).

Ook de traditionele situationele preventie van criminaliteit (Clarke, 1992), waarbij wordt ingegrepen op de omgeving om de criminele mogelijkheden te beperken, wordt de laatste jaren steeds vaker op milieucriminaliteit toegepast. Technologische oplossingen zoals gps-tracking van dieren, camera's of drones kunnen immers helpen om stroperij te detecteren in omvangrijke natuurgebieden.

Een aantal landen hebben parketten en rechtbanken opgericht die zich specifiek op milieucriminaliteit focussen en dit om de nodige expertise bij opsporing en vervolging te

¹ <https://www.gov.uk/government/topical-events/illegal-wildlife-trade-2014/about>, geraadpleegd op 3 september 2015.

kunnen garanderen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het functioneel parket in Nederland dat zich op milieucriminaliteit focust.

Tot slot is het ook belangrijk oog te hebben voor meer dan de onmiddellijke oorzaken van milieucriminaliteit. De blik wordt daarbij verruimd naar thema's die niet louter ecologisch zijn. Milieu is immers onlosmakelijk verbonden met ontwikkeling, onderwijs en armoede, zoals aangegeven in het rapport *Our Common Future* (Brundtland, 1987) en de Rio top over milieu in 1992. Het is geen toeval dat de Aziatische Ontwikkelingsbank milieuvervuiling ('*environmental degradation*') als één van de voornaamste bedreigingen en remmende factoren voor de Chinese economische expansie beschouwt (Asian Development Bank, 2014, 20-21; Bremmer, 2015, 37). Structurele oorzaken aanpakken is daarom belangrijk voor een oplossing op langere termijn.

Hoewel uit de hiervoor genoemde voorbeelden blijkt dat de groene criminologie absoluut baat heeft bij de klassieke gereedschapskist van criminologen, leven er ook specifieke vragen op het terrein van methoden en technieken die wellicht vragen om een nieuwe aanpak. Hoe kunnen we bijvoorbeeld de beleving van slachtofferschap bij andere diersoorten in beeld krijgen (Janssen, 2012)? Een zelfrapportage of slachtofferenquête brengt hier uiteraard geen uitkomst. Bovendien is de schade aan ecosystemen vaak enkel op langere termijn merkbaar of minstens moeilijk meetbaar. Criminologen zullen op zijn minst eens moeten gaan neuzen in het instrumentarium van biologen, chemici en toxicologen (Stretesky & Lynch, 2011). Nu was de criminologie al een onderzoeksveld waarop verschillende academische disciplines samenkomen, maar in het kader van de groene criminologie zullen nieuwe coalities moeten worden gezocht.

Bijdragen aan dit themanummer

Om de lezer inzicht te bieden in de achtergronden en de relevantie van de groene criminologie voor de veiligheidszorg zijn in dit themanummer vier soorten bijdragen opgenomen: een schets van de opkomst van de groene criminologie, voorbeelden van door de groene criminologie bestudeerde fenomenen, voorbeelden van (overheids) instellingen die een belangrijke rol spelen bij de aanpak van groene criminaliteit en tot slot enkele voorbeelden van methoden en technieken die aangewend kunnen worden om vormen van groene criminaliteit aan te pakken. Door dit gevarieerde aanbod hopen de gastredacteuren inzicht te bieden in de thematische rijkdom van dit vakgebied in opkomst.

We trappen af met een uitgebreide toelichting over de geschiedenis van de groene criminologie en de thema's van groen criminologisch onderzoek van de hand van **Lieselot Bisschop en Tim Boekhout van Solinge**. Met dit artikel beogen de auteurs een overzicht te geven van het studiegebied van de groene criminologie. Deze relatief jonge discipline ontstond twee decennia geleden op een moment dat milieu nagenoeg niet op de criminologische agenda stond. Niettegenstaande de toenemende maatschappelijke relevantie van milieuproblemen is milieuschade en -criminaliteit vandaag nog steeds geen hoofdthema binnen de criminologie. Er is niettemin een rijkdom aan onderzoek dat de relevantie van milieucriminaliteit als onderzoeksthema aantoont. In dit artikel doen de auteurs een poging om diverse studies binnen de groene criminologie thematisch te bespreken. Ze geven daarbij ook een overzicht van de studies die binnen het Nederlands taalgebied zijn gevoerd. Het is de bedoeling om de lezer inzicht te verschaffen in de

kernthema's van dit studiegebied en de relevantie van dit onderzoek voor de toekomst van de criminologie aan te tonen.

Wat fenomenen betreft omvat dit Cahier een aantal bijdragen die zich richten op de criminaliteit en schade aan dieren, planten en ecosystemen. Een van de kernthema's daarbij is het stropen van en de illegale handel in bedreigde dieren en planten. Vier bijdragen van dit Cahier leggen hier de klemtoon op.

Daan van Uhm geeft in zijn artikel een algemene toelichting over verwevenheid tussen de boven- en onderwereld in de illegale handel in fauna en flora. De illegale handel in wildlife wordt tegenwoordig gezien als een serieuze vorm van criminaliteit. Naast incidenten waarbij toeristen wildlife vanuit de vakantiebestemming meenemen, is de georganiseerde misdaad in beeld gekomen. Er is echter ook sprake van een derde groep: legale actoren in de wildlife handel. In dit artikel wordt de verwevenheid tussen de onder- en bovenwereld besproken waarbij legale actoren gebruik maken van legale infrastructures om illegale handel te faciliteren. Van steurkwekerijen die betrokken zijn bij het witwassen van zwarte kaviaar tot dierenopvangcentra die dieren verkopen via de 'achterdeur'; de betrokken actoren spreiden zich uit over een breed scala aan organisaties. Deze actoren weten vaak de dans te ontspringen wegens lage prioriteit en capaciteit in de handhaving, terwijl de schade veelomvattend en omvangrijk is en soorten uitsterven in een rap tempo.

Het artikel van **Philippe De Baets** concentreert zich op de toekomst van de olifant in vier Afrikaanse landen (Mali, Congo (DRC), Tanzania en Botswana) – een toekomst die in hoofdzaak bepaald werd en wordt door hun ivoren slagstanden. De auteur beschrijft hoe de lange-termijnevolutie van de Afrikaanse olifant wordt gekenmerkt door een duidelijk negatieve trend met belangrijke (sub)regionale verschillen. De ongeziene vraag naar ivoor in hoofdzakelijk China plaatst wetshandhavers in Afrikaanse landen voor enorme uitdagingen. De verspreiding van automatische vuurwapens heeft geleid tot een proces van militarisering die de huidige golf van olifantstroperij op een industriële schaal typeert. Het uithollen van het internationaal commercieel handelsverbod en het voortbestaan van niet-gereguleerde markten in belangrijke grootstedelijke centra hebben het witwassen van ivoor van illegaal gedode olifanten gefaciliteerd. Als gevolg van de financieel-economische crisis wordt ivoor opnieuw aanzien als een lucratief beleggingsproduct. Aanslepende gewapende conflicten ondermijnen handhavingsinspanningen terwijl rebelligroeperingen en terreurorganisaties hun operaties met de opbrengsten uit ivoor financieren. Corruptie en een gebrek aan lokale verankering hebben ook bijgedragen aan de ineenstorting van de olifantenpopulaties. Opvallend is dat in de vier landen weinig tot geen bruikbare informatie over de werking van het strafrechtsbedelingsapparaat met betrekking tot deze vorm van milieucriminaliteit beschikbaar is.

De bijdrage van **Tim Boekhout van Solinge** gaat in op ontbossing in de Braziliaanse Amazone. De auteur laat zien dat veel van deze ontbossing niet alleen illegaal is, maar ook zeer gewelddadig en dat zij gepaard gaat met systematische corruptie. Deze factoren gecombineerd betekenen feitelijk dat sommige vormen van deze ontbossing zijn op te vatten als georganiseerde misdaad. Gelet op de schadelijkheid van ontbossing voor mens, dier en milieu (o.a. CO₂-uitstoot), in combinatie met het feit dat westerse landen zoals in Europa belangrijke bestemmingen vormen voor producten die resulteren van

ontbossing in de Amazone, zou dit voldoende reden kunnen zijn om ook in Europa te handhaven op dergelijke producten.

Een ander belangrijk fenomeen binnen de groene criminologie is tot slot de verwerking van afvalstromen. **Lieselot Bisschop en Wim Huisman** focussen met hun artikel op de relatie tussen afval en criminaliteit. De auteurs beantwoorden de vraag welke implicaties verschillende criminologische perspectieven en daaruit afgeleide verklaringen hebben voor de aanpak van afvalgerelateerde milieucriminaliteit. De criminogene opportuniteiten van afval als product en sector worden immers door zowel bedrijven als criminele groepen uitgebuit, wat afvalcriminaliteit onderwerp maakt van studies over bedrijfscriminaliteit en georganiseerde criminaliteit. Daarnaast staat dit type milieucriminaliteit ook op de groene criminologische agenda. Vanuit elk van deze drie perspectieven beargumenteren de auteurs welke consequenties uitkomsten van onderzoek hebben voor de aanpak van afvalcriminaliteit en of de bestaande handhavingspraktijk aansluit bij deze consequenties.

Wie houdt zich nu in de praktijk bezig met de aanpak van groene criminaliteit? In drie bijdragen worden voorbeelden gegeven van de activiteiten van politiediensten inzake milieucriminaliteit.

Wouter Landman en Rutger Morée argumenteren in hun artikel dat de politie een belangrijke taak heeft in de aanpak van milieucriminaliteit. Milieucriminaliteit is voor de politie, net als voor andere handhavings- en opsporingsinstanties, een relatief nieuw fenomeen, dat niet vanzelfsprekend de prioriteit krijgt die het, gezien de schadelijke effecten op de lange(re) termijn, wel verdient. Deze bijdrage gaat in op de ontwikkeling van de politiemilieutaak in Nederland sinds de Tweede Wereldoorlog tot en met de vorming van de nationale politie. De beschrijving van de ontwikkeling van de politiemilieutaak is de basis voor een beschouwing van de factoren die in de ontwikkeling van de politiemilieutaak een bepalende rol hebben gespeeld. Deze beschouwing maakt duidelijk dat maatschappelijke incidenten en gelabelde financieringsstromen de politie min of meer hebben gedwongen om (vooral) de opsporing van milieucriminaliteit voldoende serieus te nemen. Als gevolg daarvan zijn in het afgelopen decennium betekenisvolle stappen gezet in de opsporing van milieucriminaliteit.

Janine Janssen beschrijft hoe in Nederland de komst van de dierenpolitie met het nodige debat is gepaard gegaan. Dit artikel staat stil bij de totstandkoming van de dierenpolitie enkele jaren terug. Daarnaast wordt ingegaan op de vraag welke positie de dierenpolitie bekleedt in het politieapparaat en welke argumenten er in de loop der tijd pro en contra de dierenpolitie zijn gegeven. De komst van de dierenpolitie heeft te maken met de toenemende belangstelling voor dierenwelzijn in de samenleving en de veranderende positie van andere dan menselijke dieren in de samenleving. In het debat over de invoering en het behoud van de dierenpolitie wordt ook regelmatig geargumenteed dat aandacht voor dierenwelzijn vooral ook de belangen van mensen dient. Zo wordt aandacht voor dierenmishandeling regelmatig bepleit als middel om geweld tussen mensen in een vroegtijdig stadium te herkennen.

Cees Van Duijn en Susan Van den Brink lichten in hun artikel toe hoe de internationale politiedienst Interpol milieucriminaliteit aanpakt. Ze beschrijven waarom milieucriminaliteit bij INTERPOL op de agenda staat en hoe de aanpak ervan op een

internationaal niveau wordt uitgevoerd. Eerst wordt besproken hoe milieucriminaliteit onder de aandacht is gekomen bij internationale handhavingsgemeenschap en hoe een speciale afdeling bij INTERPOL is opgericht. Vervolgens gaan de auteurs in op de huidige strategie en de verschillende activiteiten aan de hand van de drie branches waarin de verschillende vormen van milieucriminaliteit zijn ondergebracht: Biodiversity, Environmental Quality en Natural Resources. Het artikel bevat ook een case study over de steun die INTERPOL heeft verleend bij een ivoorvangst in West Afrika. Tot slot reflecteert het artikel op de uitdagingen die spelen bij (internationale) milieuhandhaving.

De aanpak van groene criminaliteit is geen taak van de overheid alleen. Ook ngo's spelen hierbij een belangrijke rol. Het (Engelstalige) artikel van **Richard Thomas** (Traffic) focust op de rol van ngo's in de preventie van en controle op de handel in bedreigde diersoorten. De internationale politieke belangstelling voor wildlife crime nam de voorbije jaren beduidend toe en bereikte een voorlopig hoogtepunt met de aanvaarding van een VN-resolutie die de illegale handel in (producten van) bedreigde dieren wil aanpakken. Ronkende verklaringen dienen echter te worden omgezet in concrete beleidsmaatregelen om effect te kunnen sorteren. Als ngo focust Traffic zich onder meer op het in kaart brengen van illegale handelsstromen in producten van bedreigde diersoorten zoals de beenderen van tijgers, de hoorns van neushoorns en de slagtanen van olifanten. Ook de uitwisseling van informatie blijkt van cruciaal belang om de huidige stroperijcrisis een halt toe te roepen. In samenwerking met de Belgische Federale Politie, de CITES Management Autoriteit en de douane werd het EU-TWIX (European Union–Trade in Wildlife Information eXchange) tool ontworpen om de samenwerking tussen handhavingsambtenaren in de Europese Unie te versterken.

Tot slot staat dit Cahier stil bij de methoden en technieken die voor milieucriminaliteit relevant zijn. Dit is een thema dat doorheen dit Cahier ook in diverse bijdragen wordt belicht: situationele preventie bij Bisschop en Boekhout van Solinge, intelligence led policing bij Van Duijn en Van den Brink; politionele opsporingstechnieken bij Landman en Moiree; informatie-uitwisseling tussen diensten bij Bisschop en Huisman, van Duijn en Van den Brink, van Uhm, en Thomas; en het gebruik van satellieten bij Boekhout van Solinge.

Eén bijdrage aan dit Cahier spitst zich specifiek toe op deze methoden en technieken en toont aan dat ook juridische kennis tot het instrumentarium van de groene criminoloog behoort. Advocaat **Roger Cox** licht toe hoe het juridisch systeem kan worden gebruikt om aan te kaarten dat nationale overheden onvoldoende actief zijn om klimaatverandering tegen te gaan. Wetenschappelijke rapporten onderstrepen immers de gevaren, het veiligheidsrisico en de conflictgevoeligheid van de door de mens veroorzaakte klimaatverandering. Klimaatgevolgen zoals overstromingen, langdurige droogte en extremere weersbeelden, bedreigen het leven en het welzijn en creëren een verhoogd risico op sociale en politieke instabiliteit. Deze gevaren en risico's blijken aanknopingspunten te bieden voor juridische interventie. Op 24 juni 2015 heeft de rechtbank Den Haag de uitspraak gedaan dat de Nederlandse Staat met de te hoge Nederlandse emissies op onrechtmatige wijze bijdraagt aan het creëren van de grote gevaren en risico's die voor de samenleving aan klimaatverandering verbonden zijn. In dit artikel wordt nader ingegaan op de veiligheid- en gezondheidsrisico's van klimaatverandering en de wetenschappelijke, institutionele en juridische redenen waarom de rechter de Nederlandse Staat

tot het voeren van een beter klimaatbeleid heeft gedwongen. De auteur sluit het artikel af met een doorkijk naar het mogelijk belang van deze zaak in de internationale context.

Een boekbespreking door **Paul Ponsaers** over het boek *What matters in policing? Change, values and leadership in turbulent times* van Auke van Dijk, Frank Hoogewoning en Maurice Punch sluit dit Cahier af.

Wij wensen u veel leesplezier.

Bibliografie

ASIAN DEVELOPMENT BANK (2014). *Promoting environmentally sustainable growth in Asia and the Pacific. Annual report 2013*. Manila: ADB.

BANKS, D., DAVIES, C., GOSLING, J., NEWMAN, J., RICE, M., WADLEY, J. & WALRAVENS, F. (2008). *Environmental Crime. A Threat to Our Future*. London: Crime And Justice.

BANNON, I. & COLLIER, P. (2003). *Natural Resources and Violent Conflict*. Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.

BECK, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London/Thousand Oaks: Sage.

BREMMER, I. (2015, 31 August). The China decade. *Time*, 34-38.

BRUNDTLAND, G. (1987). *Our Common Future: The World Commission on Environment and Development*. Oxford: Oxford University Press.

CLARKE, R. (1992). *Situational Crime Prevention*. New York: Harrow and Heston.

GIBBS, C., MCGARRELL, E. & SULLIVAN, B. (2015). Intelligence-Led Policing and Transnational Environmental Crime: A Process Evaluation. *European Journal of Criminology*, 12(2), 242-259.

GOSLING, J., REITANO, T. & SHAW, M. (2014). *The Global Response to Transnational Organized Environmental Crime*. Geneva: The Global Initiative Against Transnational Organized Crime.

HALSEY, M. (2004). Against 'Green' Criminology. *British Journal of Criminology*, 44(4), 833-853.

INTERPOL (2013). *National Environmental Security Task Forces*. <http://www.interpol.int/Crime-areas/Environmental-crime/Task-forces>

JANSSEN, J. (2012). Over mensen en andere dieren in de criminologie. *Justitiële Verkenningen*, 38(2), 29-38.

LYNCH, M. (2013). Reflection on Green Criminology and Its Boundaries: Comparing Environmental and Criminal Victimization and Considering Crime from an Eco-City Perspective. In N. SOUTH & A. BRISMAN (Eds.), *The Routledge International Handbook of Green Criminology*. London: Routledge, 43-57.

MEADOWS, D., RANDERS, J. & MEADOWS, D. (2004). *Limits to Growth: The 30-Year Update*. White River Junction, Vermont: Chelsea Green Publishing Co.

MCLAUGHLIN, E. & MUNCIE, J. (2006). *The Sage Dictionary of Criminology*. Thousand Oaks (California)/London: Sage.

LYNCH, M. & STRETESKY, P. (2011). Similarities between Green Criminology and Green Science: Toward a Typology of Green Criminology. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 35(4) (November 1), 293-306.

SOUTH, N. (1998). A Green Field for Criminology: A Proposal for a Perspective. *Theoretical Criminology*, 2(2), 211-233.

VAN REYBROUCK, D. (2010). *Congo. Een geschiedenis*. Antwerpen: De Bezige Bij.

VIRA, V. & EWING, T. (April 2014). *Ivory's Curse. The Militarization & Professionalization of Poaching in Africa*. Washington: C4ads & Born Free Foundation USA.